

BEKTAŞI KÜLTÜRÜNÜN MİZAHSAK KODLARI: BEKTAŞI DEĞERLERİNİN FIKRALARA YANSIMA BİÇİMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

HUMOROUS CODES OF BEKTASHI CULTURE: A RESEARCH ABOUT THE FORMS OF BEKTASHI VALUES ON THE REFLECTION TO JOKES

Metin IŞIK*
Ayhan ERDEM**

Öz

Bu çalışma Bektaşî kültürünün temel değerlerinin mizahsal kod olarak Bektaşî fıkralarına nasıl yansıtıldığını konu edinmektedir. Çalışma ile Bektaşî değerlerinin fıkralara yansıtma biçimleri, bir diğer ifadeyle "fıkralardaki Bektaşî imajı ve algısının" ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Çalışma kapsamında ilk olarak Bektaşîliğin temel değerleri ele alınmıştır. Ardından konuyla ilgili 165 Bektaşî Fıkrası "Bektaşî Değerlerini" olumlama veya olumsuzlama kriterleri açısından değerlendirilerek içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Böylece "Bektaşîlikle temsil edilen felsefenin İslâm'ın dışındaymış gibi algılandığı veya aktarılmak istendiği" şeklindeki varsayım test edilmiştir.

Bu bağlamda fıkralarda yer alan Bektaşî tipinin; Allah inancı zayıf, içki içen, oruç tutmayan ve namaza karşı da oldukça mesafeli duran bir kişilik şeklinde sunulduğu ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Bektaşî, Bektaşîlik, fıkra, Bektaşî değerleri, içerik analizi

Abstract

This study includes the subject of how basic values of Bektashi Culture reflected to jokes as a humorous code. With the study, it is aimed to reveal the forms of the values of Bektashi on the reflection to jokes, in other words, "the image and perception of Bektashi in the jokes".

In the study, first the basic values of Bektashism are discussed. Then, 165 jokes are analyzed and evaluated in terms of affirmation or negation criteria using content analysis method. Thus, it

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi, imetin@sakarya.edu.tr

** Doç. Dr., Hasan Kalyoncu Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, drayhanerdem@gmail.com

Gönderim Tarihi: 19.03.2015
Kabul Tarihi: 15.05.2015

was confirmed that the philosophy which represents with the Bektashism are perceived and wanted to transfer outside the Islam.

In this context, the type of Bektashi presented in the jokes; appears as a personality who belief in God is weak, drink alcohol, do not fast, also remain distant against praying

•

Keywords

Bektashi, Bektashism, joke, the values of Bektashi, content analysis

•

GİRİŞ

Arapça kökenli bir sözcük olan "fıkra" kelimesi anlatı çekirdeğini hayattan alan bir olay veya düşünceye dayanmaktadır (Karadağ 1999: 234). Fıkraların temelinde nükte, mizah, tenkit ve hiciv unsurları bulunur (Elçin 1981: 623). Fıkralar bir meseleyi açıklamak, bir konunun anlaşılmasını kolaylaştırmak veya hoşça vakit geçirmek için de anlatılabilir (Sakaoğlu 1992: 13).

Bir mizah türü olarak giriş, gelişme ve sonuç bölümlerini bünyesinde bulunduran fıkralar gündelik yaşamımızda karşılaştığımız olaylar hakkında düşünmemize yardımcı olur. Genel olarak tek bir vaka veya fikir üzerine kurulu olan fıkralarda giriş ve gelişme bölümleri bazen iç içe olabilmektedir. Fıkralarda teferruat ve uzun tasvirlerle yer verilmez, az sözle çok şey anlatılırken; her hikaye bir hükümle sona erer (Yıldırım 1999: 7).

Genel olarak bakıldığında ana karakterlerinden hareketle Türk Fıkralarını 3 grupta toplamak mümkündür (Yıldırım 1999: 6): İlk gruptaki fıkralar inanç, itikat ve din adamlarıyla ilgilidir. İkinci gruptakiler devlet yöneticileri ve halk arasında geçen olayları ele alır. Üçüncü ve son gruptaki fıkralar ise aile, hukuk, terbiye, yardımlaşma ve eğitim gibi konularla ilgili hayat hadiselerini içerir.

Diğer yandan Nasrettin Hoca, İncili Çavuş, Temel, Laz, Bektaşî fıkraları şeklinde ağızdan ağıza dolaşan fıkralar; ya kahramanlarının adlarıyla ya da söz konusu kahramanların mensubu oldukları topluluğun adıyla da anılabilmektedir (Ağıldere 2010: 240).

Bektaşî Fıkralarındaki Bektaşî yaşamı ve insanı seven, yaşamın gerçeklerine eğilmiş, duygulu, şakacı, zeki, gülyüzlü ve ölçülü konuşan bir muhabbet insanı olarak ifade edilir (Dedebaba 2003: 363). Eleştirel bir kişilik olan Bektaşî Tipinin karşısındakini hor görmediği, küçük düşürmediği, argo ve tahrik edici söz kullanmadığı; sorunlar ve sıkıntıların yanı sıra çözüm yollarına da değindiği belirtilir (Gülçiçek 2003: 29).

Yıldırım (1999: 37)'a göre fıkralardaki Bektaşî, toplum hayatında meydana gelen olayları eleştirirken, insanlara iyiyi, güzeli ve doğruyu öğreterek, onları düşündürmeyi amaçlar. Tanrı ile ilişkisi aşık-maşuk çerçevesinde olan Bektaşî Tanrı'ya ve onun yasalarına samimi olarak inanır. Yıldırım, Bektaşî'nin temel amacının halkı eğlendirmek değil, güldürürken eğitmek ve öğretmek olduğunu savunur.

Anadolu ve Balkanların coğrafi ve toplumsal koşulları dikkate alınarak yapılan İslam dininin tasavvufi bir yorumu olarak kabul edilen (Keçeli 2011: 435) Bektaşîliğin temelleri, peygamber ve ehli beyt sevgisi ile başlamış, Ahmet Yesevi

ile şekillenmiş ve Hacı Bektaş Veli'nin "Dört Kapı Kırk Makam" ilkesiyle de günümüze kadar ulaşmıştır (Süreyya 2012: 23).

Mürşit olarak Hazreti Muhammet'i, rehber olarak Hazreti Ali'yi, pir olarak da Hacı Bektaş Veli'yi tanıyan Bektaşilik, İslam kültüründe 12 esas tarikattan biri olarak kabul edilir (Ruhi, 1996: 133). Kur'an-ı Kerim'i son kutsal kitap olarak niteleyen Bektaşilik, İslamı da son din olarak kabul eder.

Diğer yandan tarihsel perspektifle bakıldığında ise Bektaşilikle ilgili genel olarak iki gruptan söz etmek mümkündür (Efendi, 2011: 79-80): Birinci gruptakiler ehli sünnet çizgisine yakın duran, tarikatleri ile ilgili yorum ve uygulamalarında bu hususa özen gösterenlerden oluşmaktadır. Ahmet Ali Hilmi Dede- Baba ile Ahmet Rifat Efendi bu gruba örnek gösterilebilir.

İkinci grupta yer alanlar ise Alevi-Batıni vurgusunun hakim olduğu bir Bektaşilik anlayışını benimsemişlerdir. İsmaili-Batıni etkisindeki bu grupta hususi fikirler ve ehli sünnet dışı anlayış ve uygulamalar kendisini göstermektedir.

Bektaşiliğin ortaya çıkışından itibaren Hacı Bektaş Veli'den hemen sonra onun kimliği ve fikirlerinin niteliği üzerinde bu iki grup arasında görüş ayrılıkları yaşanmaktadır. Halen devam eden bu tartışmalarda ilk grup Hacı Bektaş Veli'yi ehli sünnet çizgisinde bir mutasavvıf olarak görürken; diğer grup ise aksini ileri sürmektedir.

Bu çalışmada ehli sünnet çizgisine yakın duran, yorum ve uygulamalarında bu hususa özen gösteren Bektaşilik (birinci gruptaki) ilke ve değerleri alınacaktır. Çalışma kapsamında ehli sünnet çizgisindeki Bektaşilik değerlerinin, Bektaşî fıkralarına ne oranda yansıdığı; bir diğer ifadeyle doğru bir şekilde yansıyor yansımıyor, içerik analizi yöntemiyle irdelenecektir.

Hacı Bektaş Veli ve zamanla onun şahsiyeti üzerine bina edilen Bektaşilik, asırlardan beri gerçek değerlerinin üzeri örtülen manevi kurumlardan biri olarak kalmıştır (Süreyya, 1995: 1). Böyle bir olgu ise Bektaşî değerlerinin toplum tarafından tam olarak anlaşılabilmesi veya yanlış anlaşılması gibi sonuçlar doğurmaktadır.

Bektaşilikle temsil edilen felsefenin İslâm'ın dışındaymış gibi algılanması veya aktarılacak istenmesi sosyal dokumumuzda zayıflık ve çözümler oluşturabilecek bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Tuğcu, 1995: 75). Burada ilim dünyasına ve bilim adamlarına büyük görevler düşmektedir. Zira Bektaşiliğin gerçek yönlerini ortaya koymak suretiyle, Bektaşilik geleneğinin gerçek değerlerinin kamuoyuna aktarılması Türk Toplumunun birliği ve dirliği için son derece önem taşımaktadır.

Çalışmada ilk olarak Bektaşiliğin temel değerleri ele alınacaktır. Ardından ise

söz konusu Bektaşî değerlerinin fıkralara yansıma biçimleri; bir diğer ifadeyle fıkralardaki Bektaşî imajı ve algısı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. Bektaşilikte Temel Değerler

Bektaşilik, "birlik- dirlik" ana ilkesi çerçevesinde dostluk, kardeşlik ve dayanışma üzerine kurulmuştur. İyiliğin esas olduğu Bektaşilikte, her Bektaşî'nin "her iyi insan Bektaşîdir" öğretisinden hareketle iyiye, güzele ve doğruya yönelmek gerekir (Dedebaba 2006: 387). Bektaşiler her şeyi mazharına göre değerlendirirler. Buna göre katili de mazlumu da yaratan Allah'tır. "Hayrihi ve adaletihî min Allahü Teala" inancı ekseninde şerrin beşeri zaafardan ortaya çıktığına inanılır (Süreyya 2012: 27).

Hacı Bektaş Veli (2011: 29) "Makalat" adlı eserinde nefsi şeytanın yardımcısı olarak ifade ederken; kibir, haset, cimrilik, tamah, öfke, kahkaha ve maskaralığı da olumsuz nitelikler olarak sıralar. Kibrin kaynağı olarak şeytanı görürken, alçak gönüllülüğün kaynağı olarak ise Rahman'ı gösterir.

Bu bağlamda Bektaşîliğin temel koşullarını "iman etmek, ilim öğrenmek, zekat, oruç, hac, helal kazanmak, faizi haram bilmek, nikah yapmak, şefkatli olmak, hayzı haram bilmek, arı (temiz) giyinmek ve arı yemek, iyiliği emretmek" (Hacı Bektaş Veli 2011: 39-41; Çakıroğlu, 2011: 103) şeklinde sıralamak mümkündür. Diğer yandan Hacı Bektaş Veli (2011: 53)'ye göre bu değerlere marifet makamları olarak sabır, utanma, edep, tevazu ve cömertlik de eklenebilir.

Bektaşî inancına göre kul Tanrı'ya kırk makamda yaklaşır. Söz konusu kırk makamın 10'u şeriat, 10'u tarikatta, 10'u marifette, 10'u ise hakikattedir (Varlık 2000: 78-79):

Buna göre ilk makam "Şeriat Makamı"dır. İman etmeyi esas alır. Allah'ın varlığına, birliğine, meleklerine, kitaplarına, ahiret gününe, kaza, kader, hayır ve şerrin yalnız Allah'tan geldiğine iman etmeyi gerektirir. İbadet etmeyi, zekat vermeyi, hacca gitmeyi ve öldükten sonra dirileceğine inanmak esastır.

İkinci makam olan "Tarikat Makamı"; tövbe etmeyi, Allah korkusu taşımayı, mürit olmayı, iyiye yönelmeyi, hırka giymeyi, dünya ziynetine meyil etmemeyi, hizmet etmeyi, ümidi yitirmemeyi, cemiyete katılmayı ve aşk içinde olmayı esas alır.

Üçüncü mevki "Marifet Makamı"; edebi, korkuyu, perhizkarlığı, kanaat etmeyi, utanmayı, cömertliği, ilim yapmayı, miskinlikten kaçınmayı, marifetli olmayı ve kendi özünü bilmeyi esas alır.

Dördüncü ve son makam olan "Hakikat Makamı" ise toprak olacağımızı bilmeyi gerektirir (Çakıroğlu 2011: 113). Bu makam yetmişiki milleti ayıplamamayı, eliyle ve diliyle kimseye kötülük yapmamayı, yaratılmış canlılara

eza etmemeyi, Tanrı'nın yarattıklarına hoş bakarak muhabbetle yaklaşmayı, iyilik ve cömertlik yapmayı, sır saklamayı, zikir ve müşahade etmeyi temel alır.

Yukarıda da ifade edildiği üzere Bektaşî geleneğinde, "Allah'ın tek ve bir olduğuna", iman etmek esası vardır. Hz. Muhammet mürşit, Hz. Ali rehber, Hacı Bektaş Veli ise pir olarak kabul edilir (Çotuksöken 2004: 22).

Bektaşîlik eğitim açısından insanları "er kişi" ve "ham kişi" (ham ervan) olmak üzere ikiye ayırır. Er kişi eğitilmiş, gafletten çıkmış ve Allah'ı bilen kişi olarak nitelenir (Öz 1997: 439).

Bektaşî olmak isteyen bir kişi henüz aday iken nefsi artırılır. Ruhani bir yol olan Bektaşîlikte, yola girdikten sonra ruhun yüceltilmesine çalışılır. "Dört Kapı ve Kırk Makam" esası ekseninde, bir müslümanın eline, beline, diline, eşine, işine, aşına hakim olması gerektiği ifade edilir. Tüm dinler insanı dünyadan ahirete götürmeye çalışırken, Bektaşîlik ise ahiretten dünyaya açılan bir penceredir. Korku, kuşku, tasa, gam ve kederi kaldırarak, insanı karanlık bir ahiretten, aydınlık bir dünyaya getirir. Bektaşîlikte eğitim temeli akıl, aşk, sohbet ve muhabbetken, din ise yüce bir zevk ve kutsal bir neşedir (Süreyya 2012: 24-25).

Bektaşîlik geleneğinde, kimseye kin, kibir ve haset beslenmemesi, insan kalbinin kırılmaması, haramdan uzak durulması öğütlenir. Müritlere "Döktüğün varsa doldur, ağlattığın varsa güldür, Allah katına kul hakkı ile gitme" denilir (Varlık, 2000:81). Bektaşîlikte yolun sonu; bir başka ifadeyle en önemli makam ise dervişliktir. "Fakir" olarak da ifade edilen derviş; "Allah'tan başkasına ihtiyacı olmayan, gönlünde Hakkın zikrinden başka şeye yer vermeyen insan" anlamına gelir (Süreyya 2012: 36).

Bektaşîlik evrensel bir temele dayanır. Evrenselliğin temelinde ise insan sevgisi, dostluk ve barış olmak üzere üç temel değer söz konusudur. Bir diğer ifadeyle Bektaşîlik insan severlik, konukseverlik, yardımlaşma, sevgi, dayanışma, barış, dostluk ve kardeşlik bağları üzerine kurulmuştur (Öz 1997: 419-434).

Keçeli (2011: 435-36) "Bektaşî Kime Denir" adlı çalışmasında Türkiye'de yaşayan ve Balım Sultan Erkannamesi'ni uygulayan Bektaşîlerin aşağıda yer alan temel ilkeler konusunda görüş birliğinde olduklarını belirtmektedir: Buna göre;

-Bektaşîlik Tanrı'nın tek ve bir olduğuna, doğurmadığına, doğmadığına ve bir denginin bulunmadığına inanmaktır.

-Bektaşîlik Kur'an- Kerim'e inanmaktır. Zira Kur'an Bektaşîliğin temel dayanağıdır.

-Bektaşîlik, her insanda Tanrı cevheri (Tanrısal nur) olduğuna, Tanrı'nın insanı en iyi özellikleriyle yarattığına inanmaktır.

-Bektaşîlik, Hz. Muhammet'in Bektaşîlerin mürşiti, aydınlatıcısı ve öğretmeni olduğuna inanmaktır.

İnsanın malını, canını ve dünyasını gerektiğinde başkasına bırakabileceği ilkesi bağlamında, Bektaşîlik ahlakı şu temel değerleri esas almaktadır (Öz 1997: 420-432): Bilgiye önem verme, hiddet ve şiddeti kontrol etme, hoşgörölü olma, cömert ve konuksever olma, eline, beline ve diline sahip olma, sevgi, barış ve birlik, olduğu gibi görünme, gösterişsiz ve yalın yaşama.

"Ara bul", "incinsen de incitme", "kadınları okutunuz", "murada ermek sabırla olur", "her ne ararsan önce kendinde ara", "nefsine ağır geleni kimseye tatbik etme", "ilimden gidilmeyen yolun sonu karanlık olur", "nebi ve veliler Tanrı'nın insanlığa hediyesidir", "düşmanın da insan olduğunu unutma", "edepli ol", "hiç kimseyi ayıplama" ve "eline, beline ve diline hakim ol" şeklinde özetlenen Hacı Bektaş Veli'nin 12 ilkesinden de anlaşılacağı üzere (Çakıroğlu 2011: 212) Bektaşîlik inancı kibir, sapkınlık ve yalancılıktan uzak bir insanlık hedeflenmektedir.

İnsan nefsinin eğitimi amaçlayan Bektaşî geleneği ahlaksal temeller konusunda duyarlı talebeler yetiştirmeyi ilke edinir. Bu sayede her türlü kötülüklerden arındırılmış bireylerden oluşan bir toplum hedefler. Bireyi kötü kılan nefis, kibir, buğuz, kin, kıskançlık, tamah, öfke, arkadan konuşma ve maskaralık gibi kötü şeyleri yasaklar.

Bu bağlamda Bektaşîliğin ahlaksal ilkelerini şu şekilde özetlemek mümkündür (Öz 1997: 434-469): Allah'a ve Hz. Muhammet'e iman-itaat etmek, ibadet etmek, yalan söylememek, arkadan konuşmamak, helal kazanmak, haram yememek, kin ve kibir tutmamak, kıskanç olmamak, küçüğe izzet, büyüğe hizmet etmek, nefsinin hakim olmak, kalp kırmamak, cimrilik yapmamak, bilimi rehber almak, kibirli olmamak, alçak gönüllü olmak, cömert ve sabırlı olmak, şükür etmek, kaza ve kadere teslim olmak, kendi ayıbını görebilmek, eğitime ve tahsile önem vermek, iyilik yapmak, kötülükten kaçınmak, çevreye zarar vermemek, şefkatli olmak, arı (pak) giymek ve arı yemek.

2. Bektaşî Değerlerinin Fıkralara Yansıması

Bektaşî değerlerinin fıkralara yansıma biçimlerini konu edinen bu çalışmada, "Bektaşî Fıkralarında sunulan Bektaşîlik imajının, Bektaşîliğin gerçek değerleriyle ne oranda örtüştüğü" tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Çalışma kapsamında Bektaşîliğin temel değerlerinin ele alınmasının ardından içerik analizi yöntemiyle Bektaşî Fıkraları irdelenerek; "Bektaşîliğin temel değerlerinin fıkralara nasıl yansıdığı" sorusuna cevap aranmaktadır. Bir başka ifadeyle Bektaşî değerlerinin fıkralara yansıma biçimleri sayısal verilere dayalı içerik analizi yöntemiyle irdelenmektedir.

Çalışma Bektaşîliğin gerçek değerlerinden yola çıkarak "Bektaşîlikteki temel

değerlerin fıkralara yansıma biçimlerini ortaya koymayı amaçlayan" betimleyici ve durum saptayıcı bir nitelik arz etmektedir.

İçerik analizi yapılırken yukarıdaki bölümde ele alınan Bektaşiliğin temel değerleri baz alınmıştır. Bu değerler arasından seçilen; "Allah'a iman etmek, Kur'an- Kerim'e inanmak, Hz. Muhammet'i murşit olarak kabul etmek, namaz kılmak, oruç tutmak, kaza ve kadere iman etmek ve içki içmemek" gibi realitelerden yola çıkılmıştır.

Diğer yandan konuyla ilgili literatür incelendiğinde Dursun Yıldırım'ın "Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları" adlı eserinde Bektaşî Fıkralarını Türk fıkra geleneği içindeki konumlarını da belirleyerek; konu, yapı, dil ve üslup gibi kriterler bağlamında sınıflandırdığı görülmektedir.

Yusuf Çotuksevim (2004) de "Bektaşî Fıkraları" adlı eserinde "Konuları ile Kullanıldığı Bağlamlara Göre" bir sınıflandırma yapmıştır.

Halil İbrahim Şahin (2010), "Bektaşî Fıkraları ve Gülme Teorileri" başlıklı çalışmasında "üstünlük", "uyumsuzluk" ve "rahatlama" gibi gülme teorileri bağlamında Bektaşî fıkralarındaki gülmeye neden olan durumlarla ilgili tespit ve değerlendirmeler yapmıştır.

Hikmet Yazıcı (2013) ise, "Bektaşî Fıkralarının Mizah Anlayışı ve İşlevi Bağlamında Bireysel ve Toplumsal Ruh Sağlığı" adlı makalesinde Türk sözlü kültürünün önemli öğelerinden biri olan Bektaşî fıkralarının mizah anlayışı ve işlevi bağlamında, bireysel ve toplumsal ruh sağlığı konularını ele almıştır. Söz konusu çalışmada Bektaşî fıkraları ile farklı şekillerde sergilenen mizah tarzları arasında bir bağ kurularak, Bektaşî fıkralarındaki mizahın ruh sağlığı üzerindeki etkileri irdelenmiştir.

Bu çalışmanın ise yukarıda örnekleri verilen diğer çalışmalardan farklı bir amacı bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışma ile Bektaşî Fıkralarını sınıflandırmak veya gruplandırmak yerine; içerik analiz yöntemiyle irdeleyerek, fıkralardaki Bektaşilik algısının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Çalışma bu yönüyle özgün bir nitelik taşımaktadır.

Çalışma kapsamında Bektaşî Fıkraları konusundaki ilgili literatür incelenmiştir. Konuyla ilgili birçok fıkra kitabı yer almakla birlikte, satış rakamları, kolay ulaşılabilirlik ve popülerlik gibi kriterler açısından Sedat Gezer (2005) tarafından hazırlanan "En Güzel Bektaşî Fıkraları" adlı eser seçilmiştir. Bu kitaptaki Bektaşî değerleri ile ilgili olan 165 fıkra sayısal verilere dayalı olarak içerik analizi yöntemiyle değerlendirmeye tabi tutulmuştur. "En Güzel Bektaşî Fıkraları" ve benzeri kitaplarda yer alan Bektaşî fıkralarının hangi kaynaklara dayandığı ve doğru bir şekilde aktarılıp aktarılmadıkları konusu başka bir çalışma alanına gireceğinden, bu olgu araştırma kapsamına alınmamıştır.

Bu bağlamda söz konusu kitap içerisinde yer alan fıkralar ilk olarak; "Allah'a İman", "İçki", "Ramazan ve Oruç" " Cami" ve Namaz" ile "Cennet Cehennem, Hz. Muhammet, Abdest, Dua ve Kurban" başlıkları altında toplanmıştır. Ardından herbir ana başlık altında yer alan fıkralar söz konusu olguları "olumlaması" ve ya "olumsuzlaması" ekseninde değerlendirilmiştir.

Bulgular: Çalışma kapsamında ele alınan 165 fıkra "Allah'a İman", "İçki" (rakı ve şarap, "Ramazan ve Oruç", "Cami ve Namaz" "Cennet- Cehennem, Hz. Muhammet, Abdest, Dua ve Kurban" gibi değerler bağlamında incelenmiştir.

Tablo 1: "Allah'a İman" Olgusuna Yaklaşım

Fıkra Başlığı	Olumlu	Olumsuz
Yağmur Duası		+
Allah Şimdi Ne Yapıyor	+	
Allah'ın Kelamı		+
Vızır Vızır	+	
Sadaka		+
Farzı da Bırak		+
Aldattım		+
Eşek İle İnek		+
Şükrede Şükrede Şımartıyorsunuz		+
Üç Defa Ömer Dedim Celallendin		+
Yok Diyeceksin De Dilin Varmıyor		+
Vere Vere Hepsi Bana Dönecek		+
Domuzun Sofusu		+
Ondan Alsın Kendi Evine Taksın		+
Sizin Soracağınız Bakkal Borcudur	+	
Hamam Parası Vermemek İçin Hamamı Yıktı		+
Seni Onarınca kadar	+	
Sen Tanrı Misafirisin, Burası da Tanrı'nın Evi	+	
Hep Onun Dediği Oluyor		+
Şimdi Bir Kelime- i Şahadet Getirir	+	
Şu Kabakları Bu Ağaçta Bitirseydin	+	
Koyunları Giydirdiğin Gibi		+
Gömleğim Kurumasın Diye Yağdırdı		+
Fırıncıdan Al Bakkala Ver	+	
Bana Fenalığı Layık Görün	+	

Bu Senin Yaptığını Ben Yapsam		+
Ben Nasıl Olsa Arabayla Gidiyorum		+
Can Almaya Amma da Meraklıymışsın		+
Besmeleyi Çocuğu Yaparken Çekecektin	+	
Sekiz Günde Yaratılan Dünya Ancak Bu Kadar Olur		+
Hak Dedik mi Dönmeyiz		+
Hangi Pezevengin Eliyle Yaptı	+	
Bilmece		+
Adam		+

“Allah’a İman” olgusuyla ilgili 34 fıkra tespit edilmiştir. Söz konusu fıkraların 23 tanesinin olumsuz nitelik taşıdığı saptanmıştır. Bir diğer ifadeyle 23 fıkroda Bektaşî, ‘Allah inancı ve imanı zayıf’ bir kişilik olarak lanse edilmektedir. Bunlar arasında yer alan “Adam” başlıklı fıkroda daha da ileri gidilerek “Allah İnancı”nın olumsuzlandığı ortaya çıkmaktadır. 11 fıkroda ise Allah inancı olumlanarak, Bektaşî Allah İnancına sahip bir kişilik olarak değerlendirilmektedir.

Diğer yandan “Yağmur Duası”, “Aldattım”, “Yok Diyeceksin De Dilin Varmıyor”, “Hep Onun Dediği Oluyor”, “Gömleğim Kurumasın Diye Yağdırdı”, “Can Almaya Amma da Meraklıymışsın” ve “Sekiz Günde Yaratılan Dünya Ancak Bu Kadar Olur” gibi fıkralarda Allah inancına karşı alay eden bir tutum sergilendiği görülmektedir. Bu da fıkralarda yer alan Bektaşî Tipinin Allah inancının ve imanının zayıf olduğu şeklinde bir görünüm ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 2: İçki (Rakı ve Şarap) Olgusuna Yaklaşım

Fıkra Başlığı	Olumlu	Olumsuz
Buyrun Cenaze Namazına		+
Onu da Yaparım		+
Doğru Söz		+
Üzüm Suyu		+
Siz de Atın		+
Sen Ne İşe Yaradın		+
Ahirette de Yaşadık		+
Kendinden Olmayanı		+
Zina Aleti		+
Ben Çaktım O Çaktı		+
Uğursuzluk		+
Su Kalıyor		+

Bayramdan Bayrama		+
Sen Hiç Değişmemişsin		+
Sabretmek Enayiliktir		+
Onun Masrafı Fazla		+
Ateşe Rufailer Karışır		+
Ayakta Duramıyorum		+
Ayık Gezdiğim Var mı		+
Yüz Para İle Hicaza Da Gidilmez Ki		+
Şu Köprünün Üstünden		+
Şunu Tutuver de Burnumu Sileyim		+
İçkiyi Usulüyle İçmek		+
Utançtan Kızarmışlar		+
Yemez içerim		+
Ya Hiç Sopa Yememişsin		+
Vallahi Billahi İçmem		+
İçmek Değil, Yürümek Fena		+
Onun Bunun Rızkıyla Besleyecek Olduktan Sonra		+
İnsan Ölürken Düşmanlarıyla Barışmalı		+
Halt Etme Mahmut		+
Su İçerken Bile Aklıma Gelmiyor		+
O Yol Meyhaneye Çıkmıyor Mu?		+
Önemli Bir İşim Olmasaydı		+
Herhalde Yeni Haltlar Karıştırdı Ki		+
Kafam Olsaydı		+
Biz de Öyle Başlamıştık		+
Bundan Kötüsü Olmaz Ki		+
Demlerinde Olsunlar		+
Kendin İç		+
Hangimiz Serhoşuz		+
Yeri Göster		+
Cumburlop		+
Bir Tek		+
Sağlam Emanet		+
Vakit		+
Ölmekten Ne farkı Var		+
Ticaret		+

“İçki” (rakı ve şarap) konusu 48 fıkrada yer almaktadır. 48 fıkranın tamamında (% 100) Bektaşî Tipi içki içen bir kişilik olarak gösterilmektedir. “Doğru Söz”, “Zina Aleti”, “Su Kalıyor” ve “Ölmekten Ne Farkı Var” başlıklı fıkralarda yer alan Bektaşî Tipinin içki içen bir kişilik olmanın yanı sıra; içki içmeyi olumlayan bir nitelik sergilediği, bu fıkralarda içki içilmesinin adeta teşvik edildiği göze çarpmaktadır.

“Siz de Atın” ve “Önemli Bir İşim Olmasaydı” başlıklı iki fıkrada ise Bektaşî'nin camiye içki şişesiyle giren bir kişilik olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda fıkralarda yer alan Bektaşî Tipinin sürekli içki içen bir kişilik olduğu izlenimi oluşturmaktadır.

Tablo 3: “Ramazan ve Oruç” Olgularına Yaklaşım

Fıkra Başlığı	Olumlu	Olumsuz
Allah Affeder Fakat		+
Bir Gün Eksik		+
Niyet		+
Güzel İçin Oruç Bozulur Mu?		+
Sana Ne		+
Sahip Çıktığım Allah		+
Ramazan Gider Yine Gelir		+
Ramazan O Kadar Mübarekse		+
Yolcuyum		+
Yumuşasın Diye Ağzımda Tutuyorum		+
Ne Söyleyeceksen Şimdi Söyle		+
Müslüman Olsan Oruç Tutardın		+
Tutarsan Altmış Gündür		+
Yersizlik		+
Sünneti de Bırakırsak		+
Sen de Mi Mahallenin Çocuklarına Uydun		+
Melekler Aldatır		+
Rakı Bu...		+
Veresiyesi Peşinde Koşturursun		+
Onu da Biz Tutuverdik		+
On Bir Ay Aç Gezdim		+
O Kadar Memnun Oldum Ki		+
Kalubeladan Beri		+

Öyle Olsa		+
Gelecek Seninkinden		+
İtibarın Artsın		+
Kimin Yüreğinin Yandığını Allah Biliyor		+
Farzın Yanında Sünnetin Hükümü Olmaz		+
Onu Önceden Düşünselerdi		+
Orucum Bozulacaktı		+
Bir Daha Sormam Efendim		+
Bir Günde Çıkıverdik		+
Oruç Yenir		+
Bayramın Geldiğine Yanarım		+
Bir Yede Bin Şükret		+
Bayrama Kadar Vakit Var		+
Bayram Şaşakaldı		+
Çalıntı Mal Gibi		+
Bin İ Yüz Yıllık Ramazan		+
Allah Size Yirmi Yedi Yıl Ömür Versin		+
Gün Sektirmeden		+
Kime İnanacaksın		+
Haydut		+
Şükür		+
Dolu ve Bektaşî		+
Unutmasın		+

“Ramazan ve Oruç” konuları 46 ayrı fıkrada yer almaktadır. Söz konusu 46 fıkranın tamamında (%100) Bektaşî Tipi “oruç tutmayan bir kişilik” olarak lanse edilmektedir. Hatta “Ramazan Gider Yine Gelir”, “Tutarsan Altmış Gündür”, “O Kadar Memnun Oldum Ki”, “Öyle Olsa”, “Gelecek Seninkinden”, “Bin Üç Yüz Yıllık Ramazan” ve “Allah Size 27 Yıl Ömür Versin” başlıklı fıkralarda ise oruç ve Ramazanla ilgili olarak küçümseyici ifadeler kullanıldığı da görülmektedir.

Buradan hareketle fıkralarda yer alan Bektaşî Tipinin “ramazan ve oruç” olgularına olumsuz yaklaşan ve oruç tutmayan bir kişilik olduğu izlenimi verilmektedir.

Tablo 4: "Cami ve Namaz" Olgularına Yaklaşım

Fıkra Başlığı	Olumlu	Olumsuz
Peşin Namaz		+
Sofu İle Bektaşî		+
Babamın Cenaze Namazını Kılmuştım		+
Seni Bir Daha Rahatsız Etmeyeyim		+
Nuh Gelmiyorsa...	+	
Hamam Değilse Camidir		+
Gözüm Orasını Seçmiyor		+
Pek Oynamaya Gelmez		+
Biri Gelip Güneyde işi Bitirirse		+
Beş Vakit Namazı Da Yeseydi		+
Ben Hiç Giriyor Muyum		+
Ben Kıldım Oldu		+
Ben Namazı Kuru Kılarım		+
Allah Rızası İçindi		+
Abdest de Alırdım		+
Herkes Kılar Da		+
Eve Gidip Geceliğimi Getireceğim		+
Hele Bir de Abdestli Kılayım		+
Haddini Bilmek		+

"Cami ve Namaz" olguları 19 fıkrada yer almaktadır. Bu fıkraların 18 tanesinde cami ve namaz olgularının olumsuzlandığı görülmektedir. "Nuh Gelmiyorsa" başlıklı bir fıkrada ise cami ve namaz konusuna olumlu bakan bir Bektaşî imajı sunulmaktadır.

"Babamın Cenaze Namazını Kılmuştım", "Hamam Değilse Camidir", "Gözüm Orasını Seçmiyor", "Herkes Kılar Da" ve "Haddini Bilmek" başlıklı fıkralarda Bektaşî Tipi namaz kılmamanın ötesinde namazla alay eden bir kişilik olarak gösterilmektedir. Diğer yandan "Ben Kıldım Oldu" ve "Ben Namazı Kuru Kılarım", "Abdest de Alırdım" ve "Hele Bir de Abdestli Kılayım" başlıklı 4 fıkrada ise Bektaşî Tipi abdestsiz namaz kılarak, abdesti ve namazı küçümseyen bir tavır içerisinde gösterilmektedir.

Bu bağlamda söz konusu fıkralardaki Bektaşî Tipi, cami ve namazla arasına mesafe koyan, "cami ve namaz" olgularına karşı olumsuz bir tavır takınan bir kişilik olarak sunulmaktadır.

Tablo 5: Cennet- Cehennem, Hz. Muhammet, Abdest, Dua ve Kurban Olgularına Yaklaşım

Fıkra Başlığı	Olumlu	Olumsuz
Yakmayan Yeri Varsa Onu Söyle		+
Sizin Nazarınızda Biz de Yanarız		+
Bu Kuş Nereye Gidecek		+
Desenize Bir Mahya Kurulacak		+
Ahiret		+
Korkacak Ne Var		+
Hesabı Düzeltiriz		+
Hz. Muhammetin Ümmeti...	+	
Ümmet		+
Dinin Temel Direği		+
Sağı da Yıkayacağım		+
Su İle Oynamaya Gelmez		+
Bir Osurukta Dağılırlar		+
Büyük İşler	+	
Dilenci Olmazdın		
Öyleyse Ben Şunun Mezarına	+	
Bunları Böyle Anlıyorsan		+
Sıratı Denizden Geçmek Niyetindeyim		+

"Cennet- Cehennem, Hz. Muhammet, Abdest, Dua ve Kurban" olguları 18 fıkroda ele alınmaktadır. Bunlardan 15 tanesinde Bektaşî Tipinin bu olgular hakkında olumsuz tavır sergileyen bir kişilik olarak lanse edildiği görülmektedir.

"Yakmayan Yeri Varsa Onu Söyle", "Sizin Nazarınızda Biz de Yanarız", "Bu Kuş Nereye Gidecek", "Desenize Bir Mahya Kurulacak", "Korkacak Ne Var" ve "Hesabı Düzeltiriz" başlıklı fıkralarda Bektaşî Tipi cennet, cehennem ve ahireti küçümseyen ve alay eden bir kişilik olarak gösterilmektedir.

"Dinin Temel Direği", "Sağı da Yıkayacağım", "Su İle Oynamaya Gelmez" ve "Bir Osurukta Dağılırlar" başlıklı fıkralarda ise Bektaşî abdesti küçümseyen ve alay eden bir kişi olarak lanse edilmektedir.

"Büyük İşler" ve "Öyleyse Ben Şunun Mezarına" başlıklı iki fıkroda "Dua" olgusu ile ilgili olumlu bir tavır sergilenmektedir. "Dilenci Olmazdın" ve

“Bunları Böyle Anlıyorsan” adlı fıkralarda ise duaya karşı olumsuz bir bakış açısı ile yaklaşıldığı görülmektedir. “Sıratı Denizden Geçmek Niyetindeyim” başlıklı fıkrada ise Bektaşî kurban kesmeyen ve kurbanı karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olan bir kişilik olarak ifade edilmektedir.

Bu bağlamda Bektaşî Tipinin "Cennet- Cehennem, Hz. Muhammet, Abdest, Dua ve Kurban" olgularına karşı olumsuz yaklaşan bir kişilik olarak lanse edildiği görülmektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bektaşîlik ve Bektaşî değerlerinin fıkralara nasıl yansıdığını ele alan bu çalışma kapsamında Bektaşî değerleri ile ilgili olan 165 fıkra içerik analizi ile incelenmiştir.

Bu bağlamda “Allah’a İman” olgusuyla ilgili 34, “İçki (rakı ve şarap)” konusuyla ilgili 48, “Ramazan ve Oruç” konularıyla ilgili 46, “Cami ve Namaz” olgularıyla ilgili 19, "Cennet- Cehennem, Hz. Muhammet, Abdest, Dua ve Kurban" olgularıyla ilgili olarak ise 18 fıkra irdelenmiştir.

Tablo 6: Bektaşî Değerlerinin Fıkralara Yansıma Biçimleri

KONU	SAYI	OLUMLU	OLUMSUZ
Allah’a İman	34	11	23
İçki (Rakı ve Şarap)	48	-	48
Ramazan- Oruç	46	-	46
Cami- Namaz	19	1	18
Cennet- Cehennem, Hz. Muhammet, Abdest, Dua ve Kurban	18	3	15

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere “Allah’a İman” olgusunun yer aldığı 34 fıkradan 23’ünde Bektaşî Tipi Allah inancı- imanı zayıf olan ve bu olgulara karşı olumsuz tavır sergileyen bir kişilik olarak ifade edilmektedir. 48 fıkranın tamamında Bektaşî içki içen bir kişi olarak lanse edilirken; konuyla ilgili 46 fıkranın tamamında da Bektaşî oruç tutmayan, ramazanı önemsemeyen ve hatta alay eden bir kişilik şeklinde sunulmuştur. Ayrıca “Cennet- Cehennem, Hz. Muhammet, Abdest, Dua ve Kurban” olgularının yer aldığı 18 fıkranın 15’inde ise Bektaşî Tipi bu değerlere karşı olumsuz yaklaşan bir kişi olarak tasvir edilmiştir.

Söz konusu bulgulardan hareketle "fıkralarda yer alan Bektaşî Tipinin; Allah

inancı ve imanının zayıf olduğunu" söylemek mümkündür. Ayrıca Bektaşi Tipi incelenen tüm fıkralarda içki içen ve oruç tutmayan bir kişilik olarak ifade edilmektedir. Namaza karşı da oldukça mesafeli duran fıkralardaki Bektaşi Tipinin "Cennet- Cehennem, Hz. Muhammet, Abdest, Dua ve Kurban" olgularına karşı da olumsuz tavır sergileyen bir kişilik şeklinde sunulduğu ortaya çıkmaktadır.

Bektaşi değerlerinden yola çıkarak fıkralardaki yansıma biçimlerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma ile; "Bektaşiliğin temel değerlerinin fıkralara olması gerektiği gibi doğru bir şekilde yansıtılmadığı" sonucuna ulaşılmıştır. Bir başka ifadeyle, çalışma sonucunda "Bektaşilikle temsil edilen felsefenin, Bektaşi fıkraları vasıtasıyla İslâm'ın dışındaymış gibi algılandığı veya aktarılmak istendiği" varsayımı test edilerek doğrulanmıştır.

Yukarıdaki bölümlerde de ifade edildiği gibi Bektaşilik "birlik- dirlik" ana ilkesi çerçevesinde dostluk, kardeşlik ve dayanışma üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda bireyi kötü kılan nefis, kibir, buğuz, kin, kıskançlık, tamah, öfke, arkadan konuşma ve maskaralık gibi kötü şeyleri yasaklayarak ahlaklı ve erdemli insanlar yetiştirilmesini hedefleyen Bektaşiliğin fıkra kitaplarında niçin "İslâm'ın dışındaymış gibi aktarılmak istendiğinin" tespit edilebilmesi için yeni araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Burada Bektaşi fıkralarının kaynaklarına (orijinine) inilerek, kurulacak sebep –sonuç ilişkileri ile konuyu aydınlatmaya dönük çalışmalar yürütülmesi yararlı olacaktır.

Sonuç olarak fıkralardaki Bektaşi algısının- imajının gerçek Bektaşilik değerleriyle örtüşmemesinin arka planında çok değişik etmenlerin rol oynayabileceği göz ardı edilmemelidir. Söz konusu etmenlerin neler olduğunun yanı sıra; sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi sonuçlarının yapılacak araştırmalarla ortaya konulması Türkiye'nin birlik ve beraberliği için de büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- AĞILDERE, T. S.(2010), “Bektaşî Fıkralarının Fransa Yolculuğu” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 55: 239-253
- ÇAKIROĞLU, H. (2011), *Günümüzde Alevilik Bektaşîlik-Oluşumu, Dünü, Bugünü*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- ÇOTUKSÖKEN, Y (2004), *Bir Tebessüm Edelim Canlara Bektaşî Fıkraları*, İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- DEDEBABA, B.N. (2003), *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevilik*, Cilt VI, Ankara: Ardıç Yayınları,
- DEDEBABA, B.N. (2006), *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevilik*, Cilt VII, Ankara: Ardıç Yayınları.
- EFENDİ, A.R. (2011), *Gerçek Bektaşîlik. Haz. Salih ÇİFT*, İstanbul: İz Yayıncılık,
- ELÇİN, Ş. (1981), *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara:
- GEZER, S. (2005), *En Güzel Bektaşî Fıkraları*. İstanbul: Kar Yayınları.
- GÜLÇİÇEK, A. D. (2003), *Alevi-Bektaşî Fıkra-Nükte-Hiciv Antolojisi*. Köln: Ethnographia Anatolica,
- KARADAĞ, M. (1999), *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*. Ankara.
- KEÇELİ, Ş. (2011), "Bektaşî Kime Denir?", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 60: 435-440
- RUHİ, E.S. (1996), *Türkiye’de Alevilik Bektaşîlik*. İstanbul: Selçuk Yayınları.
- SAKAOĞLU, S. (1992), *Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca*. Konya:
- SÜREYYA, M. (1995), *Tarikat-i Aliye-i Bektaşîyye*. Haz. Ahmet GÜRTAŞ. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- SÜREYYA, M. Ş. B.(2012), *Bektaşîlik ve Bektaşîler*. İstanbul: Hoşgörü Yayınları.
- ŞAHİN H.İ. (2010). “Bektaşî Fıkraları ve Gülme Teorileri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 55: 255-268
- ÖZ, B.(1997). *Bektaşîlik Nedir? Bektaşîlik Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları.
- TUĞCU, H. (1995), “Aleviler ve Bektaşîler İslâm Düşmanı Değildir”. *Günümüzde Alevilik ve Bektaşîlik Sempozyumu*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- VARLIK, A. A. (2000). *İslamiyetin Özü Alevilik-Bektaşîlik*. İstanbul: Can Yayınları.
- VELİ, H.B. (2011), *Makalat*, Haz. A. Sait AYKUT. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- YAZICI, Hikmet (2013), “Bektaşî Fıkralarının Mizah Anlayışı ve İşlevi Bağlamında Bireysel ve Toplumsal Ruh Sağlığı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 65: 281-298
- YILDIRIM, D. (1999), *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, Ankara: Akçağ Yayınları.